

Aditza aitzinago ekarriko dugu, efizienteago komunikatzeko?

**¿Anticipamos la posición del verbo para una mayor
eficiencia comunicativa?**

**Anticipon-nous le verbe pour une meilleur efficience
communicative?**

**Shall we anticipate the verb for a better communicative
efficiency?**

MAIA LARRETXEA, Julian
UPV/EHU-Dream Research Group. Hizkuntzaren eta Literaturaren Didaktika saila
julian.maia@ehu.eus

Noiz jaso: 2018-11-09
Noiz onartua: 2019-02-04

Artikulu honen gaia da euskarazko hitz-ordena erranaldian, eta hartan erakusten dira bi iker-saiotan bilduriko emaitzak (2011 eta 2015ean), lagin desberdinekin, aditzaren posizioari eta atzerakargari dagokienez. Aztertu nahi izan da ea zenbateko joera ageri den inkestatuen artean atzerakarga handiagoko hitz-ordenak hobesteko. Horretarako, hiru lagin hautatu dira (adituak, unibertsitateko ikasleak, batxilergoko irakasleak), eta haiei aurkeztu zaie 61 itemeko erranaldi-sorta bat eta haien erantzunetan ikusi da ea onartzen duten atzerakarga txikiko ordena edo nahiago duten aditza atzerago eraman, eta, beraz, atzerakarga handitu. Emaitzek erakutsi dute adituek aisa ere errazago onartu dituztela atzerakarga txikiko hitz-ordenak bertze bi taldeetako kideek baino; bertzalde, aski emaitza desberdinak jaso dira inkestatuen artean. Bi datu horiek elkarrekin hartuz, ondorioztatzen da hitz-ordenaren auzian eboluzioa gertatzen ari dela gaur egun, atzerakarga txikitzeko norabidean.

Hitz-gakoak: Euskara, prosa logiko-diskurtsibo idatzia, hitz-ordena, atzerakarga, aditzaren posizioa, azterketa empirikoa.

Este artículo versa sobre el orden de las palabras en la oración en euskera y en él se muestran los resultados obtenidos, con diferentes muestras, en dos fases de la investigación (en 2011 y 2015), acerca de la posición del verbo y de la retrocarga. Se ha investigado si entre las encuestadas y encuestados existe una tendencia a preferir ordenaciones de elementos de mayor retrocarga. Para ello, se han analizado 3 muestras (expertas/expertos, estudiantes de grado universitario, profesorado de bachillerato), a quienes se les ha presentado un conjunto de 61 ítems, observándose en sus respuestas si aceptan la ordenación de retrocarga reducida o bien prefieren retrasar la posición del verbo y, consiguientemente, aumentar la retrocarga. Los resultados muestran que el conjunto de expertas y expertos aceptan con mucha mayor facilidad las ordenaciones de retrocarga reducida que las personas de las otras muestras; por otro lado, se ha observado la existencia de resultados notablemente diferentes entre las personas encuestadas. Tomando ambos datos conjuntamente, se concluye que actualmente está ocurriendo una evolución en el tema del orden de las palabras en la oración, en la dirección de reducir la retrocarga.

Palabras clave: Euskera, prosa lógico-discursiva escrita, orden de las palabras, retrocarga, posición del verbo, estudio empírico.

Cet article s'intéresse à l'ordre des mots dans la phrase basque. On y trouve les résultats obtenus, avec différents exemples, lors des deux phases de recherche (en 2011 et 2015), au sujet de la position du verbe et du déséquilibre. On a cherché s'il existe parmi les témoins de l'enquête une tendance à préférer des dispositions d'éléments de plus grand déséquilibre. On a pour cela analysé 3 exemples (experts, étudiants de niveau universitaire, professeurs de lycée), à qui on a présenté un ensemble de 61 items, observant en fonction de leurs réponses s'ils acceptent l'ordre de déséquilibre réduit ou bien s'ils préfèrent retarder la position du

verbe et, par conséquent, augmenter le déséquilibre. Les résultats montrent que l'ensemble des experts acceptent beaucoup plus facilement que les autres les ordres de déséquilibre réduit ; on a par ailleurs constaté des résultats notablement différents parmi les personnes interrogées. Si l'on réunit ces deux données, on peut conclure qu'actuellement une évolution est en cours en matière d'ordre des mots dans la phrase, tendant à réduire le déséquilibre.

Mots-clés : Langue basque, prose lógico-discursive écrite, ordre des mots, déséquilibre, position du verbe, étude empirique.

This article deals with the word-order in Basque sentences and shows the results obtained, with different samples, in two phases of the research (in 2011 and 2015), about the position of the verb and the rear-burden. It has been investigated if there is or not among respondents a tendency to prefer word-orders with a higher rear-burden. For this, 3 samples have been analyzed (experts, university degree students, high school teachers). They have been presented with a set of 61 items, observing in their responses if they accept the word-order with a lower rear-burden or instead they prefer to delay the position of the verb and, consequently, to increase the rear-burden. Results show that the group of experts accepts much more easily the sequences with reduced rear-burden than the people of the other samples; on the other hand, the existence of remarkably different results among the people surveyed has been observed. Taking both data together, it is concluded that an evolution is currently taking place in the topic of the word-order in the sentence, in the direction of reducing the rear-burden.

Key-words: Basque language, written logical-discursive prose, word-order, rear-burden, position of the verb, empirical research.

1. Aurrekariak edo/eta egoeraren ezaugarriak

Oso ezaguna da azken 50 bat urte honetan euskara normalizazio- eta biziberritze-prozesu batean ari dela, eta bide horretan gaztelaniarekin edota frantsesarekin duen erlazio diglosikoan hizkuntza ahula dela. Prozesu hori hasi arte esparru formal (ia) guzietako zereginak (ia) osorik erdaren bidez bideratuak izaten ziren, eta, beraz, euskal hizkuntza oso guti erabilia izaten zen zeregin horietan (erlijioaren alorra salbu, neurri batean). Horrela, euskal hizkuntzak ez zuen izan aukera handirik administrazioan edo komunikabideetan edo hezkuntzaren erabil-eremuetan garatzeko, eta, beraz, hala euskal hiztunek nola idazleek eskarmentu-bide txikia zuten trebatzeko zertan-eta esparru horietan baliatu ohi den hizkeran eta idazkeran.

Halere, tarteka jendartean han-hemenka sumatzen diren jokabide batzuek iduri dute ezen zenbaitentzat euskal hizkuntza aski ongi trebatua dela gaur egungo komunikazio-erronka guzietan erantzuteko inguruko bertze hizkuntza indartsuek bezain ongi, zalu, trebe eta tinko, eta zeregin horietan erabili beharreko hizkuntza-ereduak oso ongi finkatuak direla, eta ez dela zalantzarik haiek aplikatzeko orduan. Bertzela erranik, batzuen ustez, hala iduri du, euskaraz idazteko kanona behar bezain ongi asentatua da, bertzeak bertze, hitzen ordena antolatzeari dagokionez. Hau da, zenbaitek erranen dizu euskal hitz-ordena aski ongi zehaztua dela, esplikatuko dizu zer diren eta zein diren erdaratik harturiko kalkoak, eta argituko dizu idazle onak bertzerik gabe eredu on horri atxiki behar diola bere jarduna. Ikuspuntu horren arabera, esperimentazioak eta egungo ohitura nagusiekiko berrikuntzak ez luke tokirik euskarazko prosa eraikitzeke orduan.

Ez dira denak, halere, iritzi bereko. Izan ere, badira autoreak uste dutenak euskaraz oraindik pauso franko egin behar duela aitzinera, nahi baldin badu komunikagarritasunean konparatu zerekin-eta inguruko hizkuntza indartsuek¹ «mendetxo» batzuetan garatu eta findu duten kanon asentatuekin. Euskararen hastapen-egoera erlatibo hori adierazten du Juan Garziak, konparazio batera, aipu honetan:

¹ Hots, gaztelaniak, frantsesak eta azken urteetan «gure alorrean sartu» zaigun ingelesak.

[...] Ahozkotasun txirotik irten berri den eta oraindik ere idatzia-
ren formaltasunean finkatzeko arazoak dituen hizkuntza batean, ho-
rretan baitago gurea. (Garzia, 2014: 38)

Hau da, badira adituak uste dutenak euskal hitz-ordenaren auzia orain-
dik (arrunt) ebatzi gabea dela. Pentsamolde horretako batzuek ez dute etsi-
tzen gaur egun arte jorratua eta ustez finkatua den jakintza-mukuruarekin,
arranguratuak dira zenbapait ere orain artean ibiliriko bide ezagunen
mehartasunarekin, eta beraz, bertzeak bertze, hitzen hurrenkeraren afera
ikusten dute auzi landu-beharra oraindik, ez behintzat behin betiko ebatzia
eta hetsia. Hala, Pello Salaburuk eta Xabier Alberdik (2012), euskararen
normalizazio prozesuaz ari direlarik, oraindik eztabaidatu beharra ikusten
dute hitzen ordenaren afera:

Space precludes a detailed discussion here on matters of syntax,
stylistics, **word order and so on**. [...]. We must not forget that it was
necessary to dive into the tradition and models of the classic writers
in Basque, and at that time, just as now, different writing registers
had to be equally distinguished: that of poetry was not the same as
theater, for example. **This would remain a topic to be discussed in
the future**. (Salaburu & Alberdi, 2012: 111) (letra lodia guk jarria).

Bertzalde, zenbait adituren baieztapenetan ongi ageri da orain artean
garatu den kanonaren erlatibotasuna. Hona:

Azken ehun urteotan, SOA hitz-ordena (Subjektua, Osagarriak,
Aditza) nagusitzen joan da euskal prosan, ia bakarra izateraino. Au-
keretako bat zen. Eta hori gauzatu da, bere alde on eta arriskuekin.
[...] (Euskaltzaindia-Esnal, 2011: 75)

Nahiz eta euskal prosan SOA hitz-ordena nagusitu den azken
ehun urteotan ia bakarra gertatzeraino, SAO ordena ere nagusi zite-
keen. Baliagarria baita SAO ere, eta kontuan hartzekoa. (Euskal-
tzaindia-Esnal, 2011: 87)

Aipatzekoa da, orobat, nolako proposamen orokorra ageri den Ibon Sa-
rasolaren jardunean, gai honi dagokionez. Akademiko horrek, 2016an, *Back
to Leizarraga* aldarrikatzen du, Kepa Altonagaren ildoan, eta eransten du

Escape from Altube, mugimendu horien bidez adieraziz oraindik badela zertaz gogoeta egin, zer pentsatu, eta zer aldatu (Sarasola, 2016).

Ildo erlatibo-zale horretan kokatzen da lan hau ere: oraindik euskaraz hitzen ordenaren auzia orotara ebatzi gabea dela pentsaturik, eta sinetsirik norabidea ongi hartzeko garrantzitsua dela ekarpen guziak ongi aztertzea, eta uste izanik oraindik badela anitz zer-ikasi eta zer-aztertu goieneko maila erdiesteko euskarazko prosaren komunikatibotasunean eta efizientzian, lan honetan azterketa enpiriko bat aurkeztuko da euskarazko hitz-ordenari buruz. Ikerketa-saio honetan jaso diren datuek erakusten dute badela euskaldunen artean oraindik zehaztugabetasun maila nabaria euskarazko hitz-ordenari dagokionez, eta hortik ateratzen dugu ondorea ezen gaia ez dela agortua eta ez dela garaia iritzi eta jokabide heterodoxo oro aztertu gabe itotzeko, ustezko arau zurrun eta gogortu batzuek azpiraturik.

Normalizazio bidean eskarmentutik ikasten

Euskaltzaindiak 1968an Arantzazun egin zuen biltzar ospetsua hartzen badugu euskararen normalizazio-prozesuaren hasiera gisa, erran daiteke 50 urteko ibilbidea egin dela euskararen azken eguneratze-prozesu honetan. Normalizazio prozesua hasi zenean, eta egokiera izan zenean euskara erabiltzeko «bizitza ofizialeko» zeregin batzuetan, alde batetik ordu arteko hizkuntza-eskarmentua llaburra zen, bertzetik euskal hizkuntzari buruzko jakintza guzia ere aski mugatua zen, eta gainera jakite erlatiboki murriz hori hagitz jende gutiren ondare zen, zeren euskara ez baitzuen lantzen hiritar arrunt orok hezkuntzaren eremu orotarazailan (bertze hizkuntza bat bederen bai lantzen zuen bitartean). Euskara ongi bazekiela bazekien jendea oso guti zen, zeren, euskaraz jakinik ere, jende anitzek ez baitzuen batere konfiantzarik bere euskara-ereduan, erraz gogora dezakeenez garai haietan hizkuntzaren kezka izan zuen hainbat jende-orduan-gaztek. Testuinguru horretan hasi zen euskara erabiltzen eta trebatzen alor formal ohikoetan, zeinetan lehenago guti landua baitzen: administrazioan, komunikabideetan eta hezkuntzaren eremuan. Jardunbide berri horietan aritzeko, berriz, hizkuntza-ereduak behar ziren, erreferentzia gisa erabiltzeko. Eta eredu bilatze horretan, hitz-ordenari dagokionez, normalizazio prozesuaren hasierako urteetan *Erderismos* liburuko «dotrinak» jaso zuen onarpenik zabalena eta

jarraitzaile zerrenda handiena, Mitxelena gogoratzen digunez, 1981eko testuan:

Guztiok dakigu, ordea, 1929tik egungo egunera Altuberen Erderismos [...] izan dugula beti gidari. (Mitxelena, 2011: 343).

Beraz, normalizazio prozesuaren hasierako urteetan *Erderismoseko* proposamenen araberako hizkuntza-eredua nagusitu bide zen hitz-ordenaren afe-
ran. Orduko perspektiba urriagatik pentsatu bide zen eredu horrek arazorik
gabe balio zezakeela komunikazio efizientea bermatzeko euskaraz, bai zere-
gin guzietan eta baita hizkuntza garatuenean mailan ere. Orduan indartu zen
eredu oinarriko hartan, azpimarratzen ziren gaztelaniarekiko desberdinta-
sunak (frantsesarekikoek ez bide zuten hainbertzeko kezka pizten), baina
diferentzia horiek euskal hizkuntzaren ezaugarri bereizgarritzat harturik eta
sustatu beharrekotzat, ez zen sumatzen ezinegon handirik ea jokabide ho-
rrek ekar zezakeen eragozpenik euskal prosaren garapenean, salbu iritzi ba-
kan baina ongi funtsatu batzuetan (Mitxelena eta Villasante ditugu gogoan;
ikus Maia, 2014: 141-145).

Dena dela, lantegi batean aritzeak jarduera horren arazoak ere erakusten
ditu, haren ahalbideak ez ezik. Horrela, hasierako ustezko arazorik ezari,
kezka jarraitu zion: Zubimendik eta Esnalek 1993an argitaraturiko libu-
ruan, *Idazkera-liburuan*, erakutsi zuten zein den euskarak izan dezakeen
arazoetako bat egoki garatzeko eta komunikazio-lanak efiziente burutzeko:
atzerakarga erran zioten egileek, geroztik oihartzun nabaria izan duen kon-
tzeptua. Bertzalde, aipatzekoa da garai horretan hortxe-hortxe ibiliko zela
Bittor Hidalgo ere hitz-ordenaren arazoekin biziki arranguratua, ondoko
urtean amaituko zuen tesia prestatzen (1994an).

Beraz, korrante nagusia gorabehera, ekimen horiek erakusten dute ezen
joan den mendeko 90eko hamarkadarako hasiak zirela agertzen kezka,
Erderismosek hitz-ordenan ekartzen zituen arazoen inguruan.

Atzerakargaren definizioa

Modu desberdinetan erabili izan da *atzerakarga* kontzeptua bere hasiera-
ko agerpenetik aitzinera (ad. Zubimendi & Esnal, 1993; Kaltzakorta, 2007;
Maia & Badiola, 2015; Maia, 2017). Gure definizioa hauxe litzateke: atze-

rakarga da efektu bat gertatzen baita erranaldiko elementu batzuk, funtsezkoak direnak erranahia gradualki prozesatzeko eta ulertzeko, jartzen direnean erranaldiaren azken aldera, horrela haren prozesamendua oztopatuz, eta zailduz mezua osoki ulertzea lehen irakurraldian².

Atzerakargaz mintza daiteke hizkuntza baten ezaugarri soil gisa, bertzelako zama semantikorik gabe, baina baita konnotazio ideologikoz kargatua ere. Batzuetan atzerakarga handiko hitz-ordenak hobesteko arrazoia ideologikoa izan da, eta ez zaio hainbertzeko arretarik jarri haren komunikazio-balioari (Maia, 2014). Gure iduriko, ordean, euskal prosa logiko-diskurtsiboaren helburu/erronka nagusienetako bat da asmatzea nola lor daitekeen ahalik eta komunikazio-efizientzia handiena, hartarako jokoan sarturik orain arteko euskarazko tradizio guzia, batetik, eta bertzetik ongi begiraturik zer ordenamendu lirakeen aukeran komunikazio-efizientzia ahalik eta finena erdiesteko testuinguru bakoitzean. Gure ustez perspektiba izan behar da euskara oraindik garabidean dela, eta egokitze/moldatzeko prozesu batean dabilela, bereziki eduki eta forma luze-komplexuko prosa idatzia era(iki)tzeko zereginetan. Norabide horretan tradizio guziak aztertu eta baliatu behar dira, eta intuizioz badere ez genuke baztertuko baliabide berri-taileak ere erabiltzea bere izari egokian.

Hitz-ordenaren aferan, bilakaera

Euskararen normalizazio prozesua abiatu zenean XX. mendearen azken herenean, erran bezala, *Erderismosen* 1929an agerturiko norabideak erdietsi zuen jarraipen edo arrakasta handiena hitz-ordenaren antolamenduari dagokionez. Gogora dezagun *Erderismos* berriz argitaratu zela 1975ean, normalizazio prozesuaren hasierako urte kementsu eta bizkor haietan. Eta horrela, hogeigarren mendearen joanean nagusitu ziren joera batzuk, gero jarraipen handia izan dutenak hizkuntzaren normalizazio-bidean. Adibidez,

² Atzerakargaren definizioaren bertze aldaera bat hauxe da, gaztelaniaz: «Definimos la retrocarga o carga posterior (*atzerakarga*, en euskera) como el efecto producido por la tendencia a colocar elementos decisivos para el procesamiento gradual del mensaje en la parte posterior de la oración, de manera que se retrasa su procesamiento y se dificulta su comprensión en primera lectura» (Maia, 2017).

indartu zen aditza erranaldiaren gibelesko aldean jartzeko joera, aurreikusitako gabetanik jokabide horrek zer arrisku ekar zitzakeen (Euskaltzaindia-Esnal, 2011: 75).

Nolanahi ere, normalizazio prozesuak aurrera egin ahala euskarazko prosa idatziaren erabilera ugartuz joan zen, eta horren ondorioz hasi zen agertzen nolako problema-iturriak zituen prosaren garapenak. Arazoaren berri oso modu garbian azaldu zen 1993an, goian aipaturiko *Idazkera-liburua* eza-gunean (Zubimendi & Esnal, 1993), eta geroztik egile askok jardun du alde edo molde hitz-ordenaren auziarekin, eta hala aurkeztu dira hainbat proposamen eta irtenbide, atzerakargaren arazoa ukitzen dutenak, eta hura txikitzeko norabidean doazenak. Hona ekarpen adierazgarri batzuk, bertzeak bertze: Zubimendi & Esnal, 1993; Hidalgo, 1995, 2002; Garzia, 1996, 2014; Alberdi & Sarasola, 2001; Rubio, 2002³; EHAA-IVAP, 2005; *Berria*, 2006; Kaltzakorta, 2007, 2012; Aristegieta, 2009; Esnal, 2009; Amuriza, 2010, 2012; Euskaltzaindia-Esnal, 2011; Agirre, 2012, 2013; Sarasola, 2016... Aipatu ekarpen horiek guztiak aintzat hartuta, erran daiteke bilakaera gertatu dela eta gertatzen ari dela hitz-ordenaren auzian: *Erderismo*-sen ageri zen ereduak izanzen zuen nagusitasuna XX. mendearen amaiera aldera arte, baina gaur egun puntu batzuetan bederen eztabaidatua izatera pasatu da, bertze irizpide batzuk ari baitira agertzen. Horrela, urteen joanean, erran liteke euskarazko hitz-ordena kanonikoan halako eboluzio bat gertatzen ari dela⁴.

Aditzak eta hitz-ordena adibide baten bidez

Goian aipatu perspektiba diakronikoa harturik, eboluzioa sumatzen da hitz-ordenaren auzian euskarazko prosa idatzian. Egungo testu idatzi askotan ageri dira hitz-ordena batzuk harridura edo gaitzespena (eskandalua?)

³ Jesus Rubiok berak erakusten du Altubek ere izan zuela kezka eta joera hori 1951ko lan batean (in http://balbula.blogspot.com.es/2016/03/harribitxi-bat-seber-altube-defendituz_1.html). Ikus orobat Altube, 1951.

⁴ Normalizazio prozesuaren hasierako urteetan *idealismo ideologikoa* baldin bazen elementu giltzari bat euskarazko prosa-eredua antolatzeke, ondoko urteetan, haren ordez edo harekin lehian, *pragmatismo komunikatiboa* indar handiagoa hartzen ari da (Maia, 2014).

bilduko zutenak orain dela urte batzuk, baina gaur egun jende anitzek (ia) oharkabean irakurtzen dituenak, arreta berezirik erakarri gabe, eta baita batzuetan bertzeren ausardiak sortzen duen mirespen punttu batekin ere. Adibidez, ikus ditzagun erranaldi baten bertsio diferente batzuk, testuinguritik nahiko «libre» direnak⁵, eta gonbidatzen dugu irakurlea konpara ditzala aditzen kokaguneak ondoko erranaldi horietan guzietan:

- (1) Gazteleraz «oir» eta «escuchar» aditzen bidez gauza bana adierazi ohi dela **jakiteko**, kastillano hizkuntzako **akademiko izan behar denik ez dut uste**.
- (2) Gazteleraz «oir» eta «escuchar» aditzen bidez gauza bana adierazi ohi dela **jakiteko, ez dut uste** kastillano hizkuntzako **akademiko izan behar denik**.
- (3) Gazteleraz «oir» eta «escuchar» aditzen bidez gauza bana adierazi ohi dela **jakiteko, ez dut uste izan behar denik** kastillano hizkuntzako **akademiko**.
- (4) **Ez dut uste** kastillano hizkuntzako **akademiko izan behar denik**, gazteleraz «oir» eta «escuchar» aditzen bidez gauza bana adierazi ohi dela **jakiteko**.
- (5) **Ez dut uste** kastillano hizkuntzako **akademiko izan behar denik jakiteko** gazteleraz gauza bana adierazi ohi dela «oir» eta «escuchar» aditzen bidez.

Interesgarria da irakurleak denbora pixka bat iragan dezala pentsatzen ea zein ote den berak hobetsiko lukeen antolamendua.

Gure ikuskeran progresio bat ageri da aukera horien artean: (1) bertsioa izanen litzateke *Erderismoseko* ereduari atxikiena (aditzak «ahal adina» gibelatuz), eta bertze muturrean genuke (5)-eko antolamendua, gaur egungo joera «berritzaileen» arabera antolatua: funtsean, aditzak ahalik eta aitzinena ekarrita (bertze kontu bat da ea zer den zehazki «ahalik eta aitzinena»

⁵ Bertsio horietatik azkena, (5) zenbakiduna, *itzulist*-en agertu zen 2016ko irailean, eta gerok eratu ditugu bertze antolamenduak, konparatzeko.

delako hori). Azken bertsio hori egun irakurle anitzek aisa onartuko luke, eta baita hobetsi ere; aldiz, orain dela bi hamarkada, hagitzez ere kritikatuago izanen zen, euskararen arau sakonak hausten zituelakoan. Horretan ikusten dugu eboluzioa.

Gure planteamenduan beti gogoan dugu aditza kontsideratzen dela erranaldiaren ardatza (Euskaltzaindia-Esnal, 2011: 75; Garzia, 2014: 107). Haren kokagunea, hortaz, hagitiz garrantzitsua da komunikazio-efizientziari begiratuta, eta hura gibelera eramateko jaidura, berriz, arriskutsua euskal prosa bizkor garatzeko. Iritzi hori ikus daiteke ondoko aipu honetan:

Arriskuen artean, kontuan hartzekoa da, batez ere, aditza esaldiaren atzealdean kokatzearena, osagarri askoren atzetik, noiz eta esaldiaren ardatza izan behar duenean. Atzeratze hori are arriskutsuagoa da, baldin eta esaldiaren buruan ipintzen bada aditza behin eta berriro, oso zabaldua egon den joera baten arabera. [...] izan ere, zerbaitek baldintzatzen, aditzaren kokalekuak baldintzatzen du hitz-ordena. (Euskaltzaindia-Esnal, 2011: 75)

Arrisku hori gogoan dugula, lan honetan funtsean aditzaren kokalekua aztertuko dugu, eta kokaleku bakoitzak biltzen duen onespén/gaitzespen mailaz jardunen dugu.

2. Ikerketa

2.1. Ikergaia

Ondoan azalduko dugun ikerketa honetan atzerakarga aztertu da, kontzeptu hori ulerturik nola-eta goitiago testu honetan berean definitu dugun bezala. Baliabide desberdinak erabil daitezke atzerakarga arintzeko (adibidez, Zubimendi & Esnal, 1993: 189 eta hurr.), baina atzerketa honetan bertze jokabideak ez ditugu aztertuko, eta bakarrik aditza aitzinago edo gibelago jartzeak dakartzan aukerak izanen ditugu langai⁶.

⁶ Eta aditzaren toki aldatzeak nahitaez dakartzan bertzelako aldaketak, jakina.

Hemen aurkeztuko den iker-saioa bi fasetan gauzatu da. Lehenbizikoan, 2011. urtean, bi inkestatu-talderen datuak bildu ziren, eta haiek ere erakutsiko dira lan honetan, kontrastea ikusteko; geroago, 2015ean, bigarren saio bat egin zen, item berak analizatuz, baina bertze inkestatu-lagin baten laguntzarekin. Ikusiko den bezala, bi zatiak lotuta daude eta denak batean hartuta ulerbide edo perspektiba zabalagoa eskaintzen diote azterturiko auziari.

Lan honetan ikuspuntu enpirikotik aritu gara, eta aztertu nahi izan dugu ea hezkuntzaren eremuan toki edo posizio desberdinetan ari diren pertsona/hiztun berezi batzuek baduten joerarik atzerakarga handiko testuak hobesteko, edo bertzerik gabe prest ote diren onartzeko atzerakarga txikiagoko hurrenkerak; eta gero, zein-ere baita agertzen den joera, hura zenbatekoa den aztertu nahi izan dugu. Analizatu ditugu bai goi-mailako aditu batzuen jokaerak, bai unibertsitateko ikasle batzuenak eta baita batxilergoko irakasleen lagin batenak ere. Guk dakigula, gisa honetako ikerketa enpiriko guti dago egina orain arte, eta zinetan garrantzitsua iduritzen zaigu ezagutzea hizkuntzaren erabiltzaileen ohiturak eta joerak (hurbilketa edo norabide gisa bederen), hala aukera handitzen baita gaiaren inguruan gogoeta egiteko, eta horrela, ongi eginak goresteko eta indartzeko bezala, baita balizko oker-hasiak zuzentzeko eta hobetzeko ere.

2.2. Metodologia

2.2.1. Hipotesiak eta ikerketa-galderak

Ondoan agertzen diren hipotesiak planteatu ditugu.

H1: Analizatzeko ditugun pertsonen laginetan agertuko da batez bertze-ko joera nagusi bat zertako-eta ikergai diren itemen atzerakarga-maila handitzeko, eta beraz maiz ez dira onartuko zuzentzeko aurkeztzen diren hurrenkerak, atzerakarga txikikoak baitira. Bertzalde, joera honen balizko indarrak ere bildu nahi dira datuak.

H2: Goi-mailako adituek, batez bertze, joera txikiagoa erakutsiko dute atzerakarga handitzeko, bertze laginetako kideek baino.

H3: Inkestatuek ez dute atzerakarga handitzeko joera bera erakutsiko item guzietan: zenbait itemetan zuzenketa-kopurua handiagoa izanen da eta bertze batzuetan txikiagoa.

H4: Diferentzia pertsonal nabariak agertuko dira itemak zuzentzen lagundu diguten pertsonen artean, zuzentzeari dagokionez; batzuek joera handiagoa izanen dute atzerakarga handitzeko, bertze batzuek baino; zuzentzaileen profil muturrekoen berri ere emanen dugu, inkestatu taldeen artean konparazioak eginez (adituen, batxilergoko irakasleen, eta unibertsitate-gradu ikasleen artean).

2.2.2. Azterturiko itemak eta erranaldiak

Hirurogeita bat item analizatu dira: 1. koadroan ikus daitezke erranaldi guztiak, eta 2. koadroan, berriz, zer item aztertu diren.

1. koadroa: zuzentzeko aurkezturiko erranaldiak
1) Atzo eztabaida izan nuen lagun batzuekin munduan gertatzen ari diren gerra batzuei buruz.
2) Andonik futbola telebistan hainbeste emateak jendea azkenean guztiz nekatuko duela uste du.
3) Azkenik, pentsatzekoa da badela erlazioa jendeak komunikatzeko duen gaitasunaren eta lortzen duen boterearen artean.
4) Beldur naiz orain arte egin ditugun lan guztiak alferrekoak izango direla.
5) Bi alor ditugu: ahotsaren kontrola eta hitzez besteko komunikazioa. Ahotsaren kontrolean sartzen dira haren kalitate akustikoari dagozkion kontuak: inpostazioa, tonua, ñabardurak markatzea, eta gorabeherak eginez hitz egitea. Eta hitzez besteko komunikazioan, berriz, beste ezaugarri guztiak.
6) Nire iritzia? Hona: gaur goizean plazaren erdi-erdian herriko hainbeste jenderen aurrean gertatu den ikuskizun benetan penagarri hura ez dut gustukoa izan.
7) Bi aukera ditugu. Guk bigarrena hautatu dugu, uste dugulako irakasleen prestakuntzak eraldaketa hausnartua ekarri behar duela berarekin.
8) Zer da «konpetentzia»? Konpetentzia da gaitasuna edo trebetasuna zereginak burutzeko edo hainbat egoerari aurre egiteko, modu eraginkorrean.

1. koadroa: zuzentzeko aurkezturiko erranaldiak
9) Deialdi hau zuzenduta dago aurreko urteetan ikasleen truke-programetan edo holakoetan ibili diren ikasleei eta ez besteei.
10) Denek egin behar izan dituzte ariketa batzuk balio dutenak oinarrizko trebakuntza jasotzeko gai horren inguruan.
11) Egile horiek uste dute baliagarria eta beharrezkoa dela, komunikazioaz gain, beste gaitasun batzuk ere izatea.
12) Esaldi bat oker ulertzeko arriskua badago, obligazioa dago arrisku hori minimizatzeko eta horretarako behar diren tresna guztiak erabiltzeko.
13) Esan nahi dudana da zailagoa dela norberak egitea ariketa guztiak, besteren laguntzarekin aritzea baino.
14) Irudipena dut gaurko negar guztiak egunen batean irri bihurtuko direla.
15) Eta orduan denak arnasestuka sartu ziren gelan, itxura eginez lasterka etorri zirela inon ere gelditu gabe.
16) Banku zentralak Euskadiko Gobernuaren zorraren kalitatea puntu bat jaistera erabaki du, nabarmenduta azken urte honetan zorra etengabe handitzen ari dela.
17) Europako Kontseiluak dio Espainiako eleaniztasuna babesteko ardura espainiar Gobernuari ere badagokiola.
18) Euskal hiztunek asmatu baldin badute euskararentzat tokirik bilatzen, izan da euskarak beren beharrizan komunikatiboak, hainbat alorretan bederen, betetzen zizkietelako.
19) Ez du batere ahaleginik egin guri laguntza bidaltzeko, badakien arren oso jende gutxi garela eta garaiz amaitzeko lan handiegia dugula.
20) Ezin da aldaketa sakonik proposatu sistema guztian, kontuan hartu gabe hezkuntzaren esparruko eragile garrantzitsuena (irakaslea).
21) Frogatuko balitz ere salatutako torturak guztiz benetakoak direla, nekez ikusiko ditut pertsona batzuk torturaren kontrako fitxa mugitzen.
22) Guztiz hunkituta geratu nintzen lehengoan datuak ikustean Hego Euskal Herriko pobreziaaren hazkundeari buruz.
23) Haren eginkizun nagusia da giza eskubideak eta demokrazia babestea, eta helburu hori sendotasunez betetzen laguntzera dator Hizkuntzen Euroituna.
24) Hiru irakasleak gaiari ikuspegi historikoa ematen saiatu dira, ikusteko nola garatu diren euskarazko hedabideak azken 10 urteotan.

1. koadroa: zuzentzeko aurkezturiko erranaldiak
25) Horrela, oinarritzko hezkuntza-sistemaren bidez jendarteak norabide bat markatzen du zehazteko nolako jendea nahi lukeen etorkizunean.
26) Langileek segur aski grebara joko dute, jakin ondoren enpresak laster atzerrira joateko asmoa duela.
27) Gure irakasleak, azken azterketako eguna baino gutxienez hilabete pare bat lehenago ikasten hasi behar zela esaten zigun.
28) Ikastetxeetan ere, gela nola antolatuta dagoen ikusteak ideia ematen digu nolako estilokoa den irakaslea edo bertan garatuko den jarduna.
29) Ikusten duzunean nork agintzen duen hemen, ikasiko duzu berehala nor nola tratatu behar den.
30) Irakasleak badaki zeintzuk diren ikasleek behar dituzten orotariko laguntzak.
31) Italiarrak pozik daude, ikusitakoan Frantzia nola itzuli den etxera txapelketatik burumakur eta galtzaile.
32) Jakinarazi digute komisio berriak aplikatuko direla bankuko libretetan, eta lankide batek esan digu galdetzeko zer esan nahi duen horrek.
33) Lehiaketako epaimahaikideak izango dira zuzendaria, ikasketa burua, ikasleen kontseiluko burua eta gelako ordezkaria.
34) Nago oso nekatuta, ez naiz irtengo.
35) Nahiago dut oraindik nire jarrera ez agertu, ikusten baitut ez dela behar; ni konformatzen naiz ikustearekin bakoitzak bere proposamena defenditzen duela.
36) Nik Bilbori buruz idatziko dut, jakinda beste edozein hiri handik berdin balio duela azterketa horretarako.
37) Nik zer nahi dudan? Nik nahi dut bokata bat patata-tortilla eta <i>kas</i> bat laranja, besterik ez.
38) Nire lagun batek liburu bat idatzi du ibilbide erraz batzuk erakusteko eta horrela eskualdea ezagutzeko.
39) Ona da jakitea nork bere bazkaria prestatzen eta etxeko lanak egiten.
40) Onartuz gero gutako edozeinek edozein lanetarako berdin-berdin balio duela, nagusiek erosoago antolatuko lukete lana.
41) Pena ematen dit jakiteak kontzertuetara etortzen den jende guztiak ez duela ia inoiz nire diskorik erosi.

1. koadroa: zuzentzeko aurkezturiko erranaldiak
42) Telebistan entzun dut berria aurtan <i>Tourrean</i> kontrol zorrotzagoak jarriko dituztela.
43) Zu lasaia go bizi zara, ze daukazu esperantza handia ikasgai hau aprobatzeko.
44) Ongi oroitzen naiz Janire Marlyng-ez, zeren izen hori ez baita hain errazki ahazten nola beste zenbait.
45) Teknika horiek gai dira adierazteko zein den telebistan ikusi duzun azken programa ere.

2. koadroa: aztertu nahi diren itemak (61 item) Kolore grisean jarriak, adituek atzerakarga txikiarekin oso ongi harturiko itemak (39 item)	
Zenbakia	Aztergai den itema (letra lodian markatua)
1	Atzo eztabaida izan nuen lagun batzuekin...
2	..., pentsatzekoa da...
3	..., pentsatzekoa da badela erlazioa... artean vs ... erlazioa badela ...
4	Beldur naiz...
5	[...] Ahotsaren kontrolean sartzen dira hau eta hori eta hura.
6	..., uste dugulako ...
7	Konpetentzia da... (definizioa)
8	... gaitasuna edo trebetasuna zereginak burutzeko edo ... -teko ...
9	Deialdi hau zuzenduta dago ... -ei .
10	... ariketa batzuk balio dutenak ...
11	... jasotzeko gai horren inguruan . vs ... gai horren inguruan oinarrizko prestakuntza jasotzeko .
12	Egile horiek uste dute ...
13	..., obligazioa dago ...
14	Esan nahi dudana da...
15	... zailagoa dela ... -tea ... vs ... -tea zailagoa dela ...
16	... norberak egitea ariketak ... vs ... ariketak norberak egitea ...

2. koadroa: aztertu nahi diren itemak (61 item) Kolore grisean jarriak, adituek atzerakarga txikiarekin oso ongi harturiko itemak (39 item)	
17	Irudipena dut...
18	..., itxura eginez lasterka etorri zirela...
19	..., nabarmenduta...
20	Kontseiluak dio...
21	... hiztunek asmatu baldin badute hau eta hori eta hura...
22	... bilatzen, izan da...
23	..., badakien arren...
24	..., kontuan hartu gabe...
25	Frogatuko balitz ere...
26	..., nekez ikusiko ditut...
27	Guztiz hunkituta geratu nintzen lehengoan...
28	... lehengoan datuak ikustean ...ri buruz.
29	Haren eginkizun nagusia da...
30	..., ikusteko nola garatu diren...
31	Teknika horiek gai dira adierazteko... vs ... gai dira.
32	... gai dira adierazteko... vs ... adierazteko gai dira.
33	... jendarteak norabide bat markatzen du...
34	...markatzen du zehazteko...
35	Langileek segur aski grebara joko dute, ...
36	..., jakin ondoren...
37	... ikusteak ideia ematen digu nolako estilokoa...
38	Ikusten duzunean nork agintzen duen hemen...
39	..., ikasiko duzu berehala nor nola...
40	Irakasleak badaki zeintzuk diren...
41	..., ikusitakoan Frantzia nola...
42	Jakinarazi digute...
43	... komisio berriak aplikatuko direla bankuko libretetan,
44	..., eta lankide batek esan digu galdetzeko...
45	... esan digu galdetzeko... vs... galdetzeko.

2. koadroa: aztertu nahi diren itemak (61 item) Kolore grisean jarriak, adituek atzerakarga txikiarekin oso ongi harturiko itemak (39 item)	
46	... epaimahaikideak izango dira zuzendaria, idazkaria...
47	Nahiago dut...
48	..., ikusten baitut hau eta hori eta hura...
49	...; ni konformatzen naiz...
50	... konformatzen naiz ikustearekin hau eta hori eta hura...
51	..., jakinda...
52	... berdin balio duela azterketa horretarako. vs ...rako berdin balio duela.
53	Nik Bilbori buruz idatziko dut, jakinda... vs... idatziko dut.
54	Nik nahi dut bokata bat patata-tortilla eta...
55	Nire lagun batek liburu bat idatzi du... -teko vs ... idatzi du.
56	Ona da jakitea... vs ... ona da.
57	Ona da jakitea... -ten vs ... -ten jakitea (ona da).
58	Onartuz gero...
59	Pena ematen dit jakiteak...
60	... jakiteak... -ela vs ... -ela jakiteak.
61	Telebistan entzun dut berria... -ela vs -elako/-enaren berria.

Aztertu ditugun item guzien artean, hasieran ez, baina ikerketaren aitzina-bidean bi multzo bereizi ditugu, eta horretarako arrazoia izan da goi-mailako adituek item frankoren aurrean oso jarrera onartu-zalea erakutsi dutela, arazorik gabe onetsiz atzerakarga txikiko anitz hurrenkera: aztertzeko bereizirik 61 itemetatik, adituen multzo horretatik % 85ek⁷ baino gehiagok ederki onetsi ditu 39 item (item guzien % 64); bertze 22 itemak (item guzien % 36), berriz, gehiago zuzendu dira: % 12,5etik goitiago, haietan denetan. Adituen multzoak oso ongi onarturiko 39 item horiek kolore grisean jarrita daude 2. koadroan.

⁷ Adituak denetara 8 baitziren, haien «% 87,5ek» erratea edo «zortzitik zazpik» erratea gauza bera da.

2.2.3. Inkestatuen zertzeladak

Goian erran bezala, hiru inkestatu multzoren datuak erakutsiko ditugu eta konparatuko. Hauek dira talde horiek, aski ezaugarri desberdinekoak: 1) goi-mailako adituak (N=8); 2) UPV/EHUn Lehen Hezkuntzako Graduan euskal adarrean 1. mailan ari ziren ikasleen lagin bat (N=212); 3) Batxilergoko irakasleen lagin bat (N=88).

Adituen taldea 8 lagunez osatua da eta denek bakarka bete zuten ariketa, ikertzaileak aurrean izan gabe. Talde honen datuak 2011. urtean jaso ziren. Kide guztiak jo daitezke goi-mailako aditutzat prosa idatziaren esparruan; ibilbide luzea egin dute irakaskuntzan goieneko mailetan. Inkestatu hauen «aditutasuna» bermatu nahi izan da, hori bai, baina kideak hautatzeko ez da erabili ezein prozedura estatistiko, baizik eta arrazoi pragmatiko huts-hutsak: aditu haiengana iristeko ahalbidea eta haien borondatea kolaboratzeko. Aditu talde horrek, beraz, ez du ordezkatzeko estatistikoki goi-mailako adituen balizko unibertsoarik. Bertze funtzio bat, ordea, ongi betetzen du, eta horregatik bilatu eta baliatu da haien lankidetzat: aditu horien iritzia, multzo gisa hartuta, baliotsu eta erranahitsutzat jotzen dugu, batik bat harako kasu haietan zeinetan aditu horiek erakusten baitute iritzi-adostasun maila handia, zeren holakoetan haien jokarakerak balio baitezake erreferentzia gisa erakusteko zer bide diren aisa onartzekoak euskal prosaren garabidean. Hau da, aditu guzkiek onartzen badute atzerakarga txikiko item bat, iduri du ez litzatekeela arazorik izan behar hurrenkera hori eredu gisa ere irakasteko.

Azterturiko bigarren taldea unibertsitateko ikaslez osatua da. Zehazki, 212 kide dira lagin honetan eta 2011. urtean egin zuten ariketa. UPV-EHUn ari ziren Lehen Hezkuntzako Gradua egiten, hiru campusetan (Arabako, Bizkaian eta Gipuzkoan); lehen mailan matrikulatuak ziren, euskarazko adarrean. Ariketa egin baino lehenago ikasleei eskatu zitzaizkien fitxa bat bete zezaten, haien datu soziolinguistiko batzuk biltzeko (adina, zer herrikoak ziren, ikasketak zer eredutan zituzten eginak, euskara etxean ikasia zuten, euskara etxean erabiltzen zuten edo ez, euskalkia erabiltzen zuten edo ez...). Ikasle gehienak D ereduan ikasiak ziren (212tik 180

ikasle, % 84,9)⁸, baina ez zitzairen azterketarik egin haien euskara-maila zehazteko edota bermatzeko; hala ere, euskal adarrean ari baitziren, pentsatzekoa da gehienek behinik behin euskara maila ona izanen zutela (ariketa talde euskaldunetan bakarrik egin zen, eta ez gradu hori gaztelaniaz egiten ari zirenetan)⁹. Ikasturte horretan UPV-EHU gradu horretan eta maila horretan euskaraz matrikulatuak ziren guztiak 517 ziren, eta beraz ikerketarako laginak unibertso horren % 41 hartzen zuen. Lagina osatzeko prozedura hauxe izan zen: lanegun batean, ikertzaileak joan ziren ikasleen eskola-emanaldi ohiko batera, haien irakaslearekin adostuta, baina gazti-gatu gabe ikasleei zer eskatuko zitzairen egiteko. Ikasleei galdetu zitzairen ikerketako ariketa betetzeko, borondatezkoa zela adierazita. Ikasle gehienek ikertzailearen bat aurrean zutela egin zuten ariketa, baina kasuren batean ezin izan zen hala burutu (greba bat tarteko), eta hartan ikasleek beren ohiko irakaslearekin bete zuten egitekoa, hartarako jarraibideak emanda, baina ikertzaileak bertan izan gabe.

Ikergai izan den hirugarren taldea batxilergoko 88 irakaslek osatua da (haien batez bertzeko adina, 2015-2016 ikasturtean, 47 urte)¹⁰. EAEko 21 ikastegitako irakasleak dira, 14 sare publikokoak eta 7 bertzelakoak (azken hauetatik 6, ikastolak). Lagina osatzeko, 30 ikastetxe hautatu nahi ziren¹¹, batxilergoa eskaintzen zutenak, titulartasuna kontuan hartuz (publikoa/pribatua). Azkenean, parte hartu duten ikastetxeak hauek izan dira: Urbi BHI (Basauri); Gernika BHI (Gernika); Unamuno BHI (Bilbo); Arrigorriaga BHI (Arrigorriaga); Urritxe BHI (Zornotza); Botika Zaharra BHI (Bilbo); Unamuno BHI (Gasteiz); Bertendona BHI (Bilbo); Arratia BHI (Igorre); Bidebieta BHI (Donostia); Lizardi BHI (Zarautz); Pío Baroja BHI

⁸ B ereduan ikasiak ziren ikasleen % 12,3, eta A ereduan, berriz % 1,4 (bertze % 1,4k ez zion erantzun galdera honi).

⁹ Ikasleen datu soziolinguistikoaren azterketak bidea emanen du ariketaren erantzunak modu finalago batean analizatzeko, baina hori hurrengo ekinaldi batean egin gogo dugu.

¹⁰ Zin-zinetan eskerrak eman nahi dizkiegu lan honetan eskuzabal lagundu diguten irakasle eta ikasle orori; haien kolaborazioak merezi du aintzat hartua izatea administrazioaren aldetik, eta hala eskatzen dugu hemen.

¹¹ Berrehun inguru ikastetxek osatzen dute unibertso guztia eta haien % 15era iritsi nahi zen.

(Irun); Urola BHI (Azpeitia); Lekeitio BHI (Lekeitio); Larramendi ikastola (Mungia); Lauro Ikastola (Loiu); Urretxu-Zumarraga ikastola HLBHIP (Urretxu-Zumarraga); La Salle-Azitain (Eibar); Asti-leku ikastola (Portugalete); Zaraobe BHI (Amurrio); Santo Tomas Lizeoa (Donostia). Hautaturiko ikastetxe guzietan eskatu zaie 6na irakaslek egin dezatela ariketa (irakasleak izan zitezkeen hizkuntzakoak edo bertze ikasgaietakoak, erabaki hori ikastetxeko kideen gain utzirik). Erantzuleen kopurua garrantzitsutzat jotzen dugu, nahiz eta ez den lortu hasieran nahi zen adina kolaboratzaile.

2.2.4. *Datuak biltzeko eta tratatzeko prozedura*

Ondoan azalduko den prozedura baliatu da inkestatuen datuak biltzeko, haiek kodifikatzeko, eta indizeak ateratzeko.

Hiru laginetako kideei aurkeztu zaizkie erranaldi batzuk (denetara 61 item)¹² eta eskatu zaie haiek zuzentzeko baldin eta uste badute emaniko hitzen ordena ez dela onargarria; aldiz, itema onartzeko modukoa baldin bada, testuingururen batean, orduan ez da aldaketarik egin behar¹³. Erranaldi gehienak atzerakarga erlatiboki txikiarekin aurkezten zaizkie erantzuleei, nahiz eta badiren banaka batzuk atzerakarga handikoak (batzuk kontra-adibideak, eta bertze batzuk arreta edo/eta muturreko jarrerak neurtzekoak: ikus beheitiago). Proposatzen den zuzenketa-ariketaren bidez, espero da, batetik, inkestatuek erakutsiko dutela zein den beren ustez hitz-ordena zuzena (edo beharbada «kanonikoa» deitu daitekeena), eta bertetik, ikusiko da zenbateraino onartzen dituzten edo errefusatzen dituzten atzerakarga txikiagoko hurrenkerak.

Goitiago erran bezala, bertzelako item batzuk ere aurkeztu zaizkio erantzule bakoitzari, haietako batzuk kontra-adibide gisa. Kontra-adibideko item berezi horiek beren hasierako formulazioan atzerakarga handiarekin

¹² Item berak analizatu dira 2011n eta 2015ean, nahiz eta batzuetan adibidea pixka bat aldatu den.

¹³ Lehen eranskinean jaso dira ariketa betetzeko jarraibideak, ikasleei irakurri/adierazi zitzaizkienak, ariketa hasteko unean.

aurkeztu zaizkie erantzuleei, eta haietan jasoriko datuek erreferentzia emanen digute ea lagineko partaideek atzerakarga handiko itemak zuzentzen dituzten atzerakarga txikiago bat ezartzeko. Hauek dira kontra-adibideko erranaldiak, 1. koadroko zenbakien arabera: 2011ko inkestan 2 eta 6 zenbakikoak; eta 2015eko ariketan, hiru erranalditako itemak: 2, 6, eta 27 zenbakikoak.

Ariketan sartu dira bertze bi adibide ere, aditza dutenak hasierako tokian jarria, eta zuzentasuna zalantzazkoa dutenak irizpide gramatikal ohikoenen/ezagunen arabera (ikus 3. koadroko lerro hau: *Arreta neurtzekoak eta gramatikaltasun zalantzazkoak*, 1. koadroan, 34 eta 43 erranaldiak). Haien funtzio nagusia da erantzuleen arreta neurtzea, eta bertzetik, muturreko adibide baten aurreko jarrera arakatzea bertze itemekiko kontraste gisa.

Laginetako kideen erantzunak jaso ondotik, haien kodifikazioa egin da, modu honetan: erantzuleak atzerakarga txikiko itema ontzat emanez gero, orduan 0 balioa ematen zaio erantzuleari item horretan; itema atzerakarga handiarekin hobetsiz gero, berriz, 1 balioa ematen zaio erantzuleari; ahal eta behar izan denean item batzuetan tarteko balioak ere eman izan dira, 0 eta 1en artean erantzunaren arabera (0,25; 0,5; 0,75).

Datu horiek kodifikaturik lagin bakoitzeko, *Excel* dokumentu banatan sartu dira, zeinetan zutabe bakoitzean item bat izan den, eta lerro bakoitzean, berriz, erantzule bat. Horrela, dokumentu horretan erraz kontsulta daitezke hainbat datu: hala bakarkako itemei eta erantzuleei buruz, nola emaitza globalak itemez edo-eta erantzuleez.

Item bati buruzko datu globalak ikusteko, indize forman, aski da operazio hauxe egitea: hari dagokion zutabeko balio kodifikatuak batu, eta emaitza hori zatitu erantzule guzieren kopuruaz¹⁴. Erantzuleei buruzko datu globalak indize gisa nahi badira, hauxe egin behar da: erantzuleari dagokion lerroko balioak batu eta emaitza hori zatitu itemen kopuruaz (N=61, batzuetan, eta N=39, bertze batzuetan). Indize horrek egon behar du 0 eta 1en artean: zenbat eta zerotik hurbilago izan, horrek erran nahi du hainbat eta hobeki

¹⁴ N-ren balioa desberdina da lagin bakoitzean: N=8, adituen kasuan; N=212, graduiko ikasleentzat; N=88, batxilergoko irakasleei dagokienez.

onartu dela atzerakarga txikiko ordena (dela itemari dagokionez, dela erantzuleari doakiola); eta zenbatez eta 1etik hurbilago izan, hainbatez handiago da joera atzerakarga handitzeko. Emaitzak indize baten bidez eman orde ehunekoetan eman nahi badira, berriz, aski da arestian aipatu zifra biderkatzea 100ez.

Horrela atera daiteke, konparazio batera, item bat zenbateraino onartzen den, edo erantzule batek zenbat item onartu dituen eta zenbat zuzendu. Azken emaitza globalak emateko, berriz, hauxe egin behar da: item bakoitzari eta erantzule bakoitzari buruz atera diren datuen batezbertzekoak kalkulatu.

3. Emaitzak

Atal honetan, lehenbiziko, kontra-adibideen eta arreta neurtzeko itemen datuak erakutsiko ditugu (3.1); gero, gainerako itemen batez bertzeko emaitzak (3.2); eta azkenik, inkestatuen profilari dagozkion datuak (3.3).

3.1. Kontra-adibideen eta arreta neurtzeko itemen emaitzak

Bai kontra-adibideen emaitzak eta bai arreta neurtzekoenak 3. koadroan ikus daitezke (erranaldien zenbakiak, berriz, 1. koadroan ageri direnak dira).

3. koadroa: kontra-adibideen eta arreta neurtzeko itemen emaitzak, hiru taldetan (adituak, unibertsitate graduako ikasleak eta batxilergoko irakasleak) (AK=AtzeraKarga)			
	ADITUAK, 2011	GRADUKO IKASLEAK, 2011	BATXILER IRAKASLEAK, 2015
KONTRA-ADIBIDEAK	<p>2. erranaldia: ... <i>uste du.:</i> % 25ek bere hartan utzi du, AK handiarekin; % 75ek, AK txikiagotu du.</p> <p>6. erranaldia: ... <i>ez dut gustukoa izan.:</i> % 37,5ek bere hartan utzi du, AK handiarekin; % 62,5ek AK txikiagotu du.</p>	<p>2. erranaldia: ... <i>uste du.:</i> % 74k bere hartan utzi du, AK handiarekin; % 26k AK txikiagotu du.</p> <p>6. erranaldia: ... <i>ez dut gustukoa izan.:</i> % 66k bere hartan utzi du, AK handiarekin; % 34k AK txikiagotu du.</p>	<p>2. erranaldia: ... <i>uste du.:</i> % 67k bere hartan utzi du, AK handiarekin; % 23k AK txikiagotu du.</p> <p>6. erranaldia: ... <i>ez dut gustukoa izan.:</i> % 57k bere hartan utzi du, AK handiarekin; % 43k AK txikiagotu du.</p> <p>27. erranaldia: ... <i>esaten zigun.:</i> % 73k bere hartan utzi du, AK handiarekin; % 27k AK txikiagotu du.</p>
ARRETA NEURTZE-KOAK (ETA GRAMATIKALTASUN ZALANTZAZ-KOAK)	<p>34. erranaldia: <i>Nago oso nekatuta.:</i> % 87,5ek kentzen du aditza hasierako posiziotik.</p> <p>43. erranaldia: ..., <i>ze daukazu esperantza ...-tzeko:</i> % 94k kentzen du aditza hasierako posiziotik.</p>	<p>34. erranaldia: <i>Nago oso nekatuta.:</i> % 95ek kentzen du aditza hasierako posiziotik.</p> <p>43. erranaldia: ..., <i>ze daukazu esperantza ...-tzeko:</i> % 83ek kentzen du aditza hasierako posiziotik.</p>	<p>34. erranaldia: <i>Nago oso nekatuta.:</i> % 99k kentzen du aditza hasierako posiziotik</p> <p>43. erranaldia: ..., <i>ze daukazu esperantza ...-tzeko.:</i> % 93k kentzen du aditza hasierako posiziotik.</p>

Horrela, kontra-adibideei buruz lan honetan bildu diren datu apurrek iradokitzen dute oso atzerakarga handiko hurrenkerak ez direla beti bere hala

onartzen (ikus 3. koadroa). Kasu horietan zenbapaiteko joera ageri da aditzaren posizioa aitzinatzeko ere. Beraz, oro har aditza atzera eramateko joerak indarra baldin badu ere, item gibel-kargatu batzuetan nabari da atzera-karga txikitze joera ere. Halere, adituek anitez joera handiagoa dute atzerakarga txikitze: % 75-62,5 vs % 26-34 vs % 23-43-27 (ikus 3. koadroa, kontra-adibideen lerroa). Datu horiek ere iradokitzen dute badirela korrante desberdinak zuzentzeko orduan, eta atzerakargaren kezka ez dela gertatzen bakarrik goi-adituen artean, eta bai ikerturiko bertze taldeetan ere.

Arreta neurtzeko itemen emaitzek, berriz, aditzera ematen digute ezen zuzentzaileak, oro har, nahiko erne egon direla zuzentzeko orduan, zeren ehuneko handian detektatu dituzte, eta zuzendu, nabarmenak ziren zuzendu-behar batzuk, betiere egungo estandar ohikoen arabera (ikus adibideen emaitzak 3. koadroan: % 83, gutien zuzendu den itema; % 99, gehien zuzendua).

3.2. Bertze itemen emaitzak

Batez bertzeko datuak. Kontra-adibideak eta arreta neurtzeko itemez at, bertze item guzien emaitzak 4. koadroan ikus daitezke, hiru taldetan: Lehen Hezkuntzako Gradu ikasleak, adituak eta batxilergoko irakasleak. Koadro horretan ezkerreko zutabeen itema zein den adierazten da, eta hurrengo zutabeetan lagin bakoitzaz agertu diren emaitzak.

4. koadroa: azterturiko item bakoitzaren emaitzak, hiru laginekin, ehunekoetan (61 itemekin):				
1) LH Gradu ikasleak; 2) adituak; 3) Batxiler irakasleak				
		LH Gradu- ikasleak	Adituak	Batxiler irakas.
Zkia.	Azterturiko itemak	61 itemekin	61 itemekin	61 itemekin
1	Atzo eztabaida izan nuen lagun batzuekin...	55,9	3,1	46,9
2	..., pentsatzekoa da...	33	0	22,2

4. koadroa: azterturiko item bakoitzaren emaitzak, hiru laginekin, ehunekoetan (61 itemekin):				
1) LH Graduko ikasleak; 2) adituak; 3) Batxiler irakasleak				
3	..., pentsatzekoa da badela erlazioa... artean vs ... erlazioa badela ...	56	0	35,2
4	Beldur naiz...	66	0	33
5	[...] Ahotsaren kontrolean sartzen dira hau eta hori eta hura.	66,5	12,5	33
6	..., uste dugulako ...	64,5	12,5	45,5
7	Konpetentzia da.... (definizioa)	84,7	37,5	59,1
8	... gaitasuna edo trebetasuna zereginak burutzeko edo... -tzeko ...	56	62,5	58
9	Deialdi hau zuzenduta dago hau eta hori eta hura... -ei .	91,4	62,5	83
10	... ariketa batzuk balio dutenak...	69,8	68,8	77,8
11	... jasotzeko gai horren inguruan. vs ...gai horren inguruan prestakuntza jasotzeko.	68	75	76,1
12	Egile horiek uste dut...	37,7	6,3	31,8
13	..., obligazioa dago...	67,2	6,3	52,3
14	Esan nahi dudana da...	24,8	3,1	18,2
15	... zailagoa dela ... -tea ... vs ... -tea zailagoa dela ...	38	0	31,8
16	... norberak egitea ariketak... vs ... ariketak norberak egitea ...	43,4	12,5	35,2
17	Irudipena dut...	73,8	12,5	52,3
18	..., itxura eginez lasterka etorri zirela...	61,1	28,1	64,5

4. koadroa: azterturiko item bakoitzaren emaitzak, hiru laginekin, ehunekoetan (61 itemekin):				
1) LH Graduko ikasleak; 2) adituak; 3) Batxiler irakasleak				
19	..., nabarmenduta...	62	25	63,6
20	Kontseiluak dio...	54,7	12,5	24,4
21	... hiztunek asmatu baldin badute hau eta hori edo hura...	50,5	6,3	30,7
22	... bilatzen, izan da...	75,5	37,5	70,5
23	..., badakien arren...	75,9	12,5	58
24	..., kontuan hartu gabe...	75,5	37,5	70,5
25	Frogatuko balitz ere...	69,8	0	64,8
26	..., nekez ikusiko ditut...	18	0	11,1
27	Guztiz hunkituta geratu nintzen lehengoan...	46	0	40,3
28	... lehengoan datuak ikustean... -ri buruz.	91	75	88,6
29	Haren eginkizun nagusia da...	82,5	6,3	63,1
30	..., ikusteko nola garatu diren...	80,7	25	76,1
31	Teknika horiek gai dira adierazteko... vs ... gai dira.	61,9	12,5	52,3
32	... gai dira adierazteko... vs adierazteko gai dira.	67,5	75	70,5
33	... jendarteak norabide bat markatzen du...	24	0	15,9
34	...markatzen du zehazteko...	62,7	25	68,2
35	Langileek segur aski grebara joko dute, ...	40	0	38,6
36	..., jakin ondoren...	84,4	62,5	79,6
37	... ikusteak ideia ematen digu nolako estilokoa...	47,6	6,3	36,4
38	Ikusten duzunean nork agintzen duen hemen...	61,7	28,1	46,6

4. koadroa: azterturiko item bakoitzaren emaitzak, hiru laginekin, ehunekoetan (61 itemekin):				
1) LH Graduko ikasleak; 2) adituak; 3) Batxiler irakasleak				
39	..., ikasiko duzu berehala nor nola...	40,8	6,3	36,6
40	Irakasleak badaki zeintzuk diren...	32,6	0	15,9
41	..., ikusitakoan Frantzia nola ...	83,5	50	66,4
42	Jakinarazi digute...	56,1	0	56,3
43	... komisio berriak aplikatuko direla bankuko libretetan,	59	12,5	38,6
44	..., eta lankide batek esan digu galdetzeko...	57,2	0	42,3
45	... esan digu galdetzeko... vs ... galdetzeko.	70,6	0	58,5
46	... epaimahaikideak izango dira zuzendaria, ...	90,1	53,1	79,6
47	Nahiago dut ...	26,7	0	21,6
48	..., ikusten baitut hau eta hori...	69,3	0	42
49	...; ni konformatzen naiz...	72,4	25	63,6
50	... konformatzen naiz ikustearekin...	84	50	83
51	..., jakinda...	57,1	0	52,3
52	... berdin balio duela azterketa horretarako. vs ...rako berdin balio duela.	41	0	33,5
53	Nik Bilbori buruz idatziko dut , jakinda... vs... idatziko dut.	21	0	26,7
54	Nik nahi dut bokata bat patata-tortilla eta...	85,8	43,8	83,5
55	Nire lagun batek liburu bat idatzi du ...teko. vs ... idatzi du.	56,4	0	52,8

4. koadroa: azterturiko item bakoitzaren emaitzak, hiru laginekin, ehunekoetan (61 itemekin):				
1) LH Graduko ikasleak; 2) adituak; 3) Batxiler irakasleak				
56	Ona da jakitea... vs ... ona da.	43,9	0	39,2
57	Ona da jakitea ...-ten vs ...-ten jakitea (ona da).	80,7	28,1	69,3
58	Onartuz gero...	72,2	37,5	73,9
59	Pena ematen dit jakiteak...	42	0	50
60	... jakiteak ... -ela vs ... -ela jakiteak.	62,7	0	56,8
61	Telebistan entzun dut berria ... -ela vs -elako/-enaren berria.	65,8	0	69,6
	Batez bertzeko emaitzak	% 60,0	% 19,0	% 51,4

Hiru erantzule-talde desberdin horien datuak konparatuta ikusten da goi-mailako adituek errazago (proportzio handiagoan) onartzen dituztela atzerakarga txikiko ordenak: kasuen % 19an bakarrik handitzen dute atzerakarga; aldiz, unibertsitateko ikasleen laginak erakusten du joera handiena atzerakarga handitzeko: % 60an nahiago dute atzerakarga handiagoa; azkenik, tarteko posizio batean kokatzen dira batxilergoko irakasleen erantzunak: % 51n handitzen dute atzerakarga (ikus 4. koadroko azken lerroa).

Itemen batez bertzeko datu partikularrak aski erranahitsuak eta adierazgarriak begitantzen zaizkigu bere bakarrean hartuta ere, baina horretaz gainera, item bakoitzari buruz ateratako emaitzetan nolabaiteko koherentzia ageri da hiru laginen arteko erlazioan: atzerakarga handitzeko joerarik nabariena ikasleen artean ageri da, gero dator batxilergoko irakasleen lagina, eta, azkenik, adituen taldeak erakusten du jaidura handiena atzerakarga txikiko ordenamenduak onartzeko. Hala, 61 itemen zerrenda hartuz gero, adituek erakusten dute joera txikiena atzerakarga handitzeko: 59 itemetan hala ageri da (bakarrik bi itemetan zuzentzen dute adituek bertze bi laginek baino apur bat gehiago). Ikus 4. koadroa.

Bertze alde batetik, arestian erran dugu 61 itemetatik 39tan adituek hagitx ongi onartu dituztela atzerakarga txikiarekin aurkezturiko ordenak.

Hala ikus daiteke 5. koadroan. Itemen zerrenda horri begiraturik, joera bera ageri da: item guzietan adituak erakusten dute joera txikiena atzerakarga handitzeko.

5. koadroa: aztertutako item bakoitzaren emaitzak, hiru laginekin, ehunekoetan (adituak ongi onartutako 39 itemekin): 1) Lehen Hezkuntza Gradu-ikasleak; 2) adituak; 3) Batxiler irakasleak				
		LH Gradu- ikasleak	Adituak	Batxiler irakas.
Zkia.	Aztertutako itemak	39 itemekin	39 itemekin	39 itemekin
1	Atzo eztabaida izan nuen lagun batzuekin...	55,9	3,1	46,9
2	..., pentsatzekoa da...	33	0	22,2
3	..., pentsatzekoa da badela erlazioa... artean vs ... erlazioa badela...	56	0	35,2
4	Beldur naiz...	66	0	33
5	[...] Ahotsaren kontrolean sartzen dira hau eta hori eta hura.	66,5	12,5	33
6	..., uste dugulako ...	64,5	12,5	45,5
12	Egile horiek uste dute...	37,7	6,3	31,8
13	..., obligazioa dago ...	67,2	6,3	52,3
14	Esan nahi dudana da...	24,8	3,1	18,2
15	... zailagoa dela... -tea... vs ... -tea zailagoa dela...	38	0	31,8
16	... norberak egitea ariketak ... vs ... ariketak norberak egitea...	43,4	12,5	35,2
17	Irudipena dut...	73,8	12,5	52,3
20	Kontseiluak dio...	54,7	12,5	24,4
21	... hitzunez asmatu baldin badute hau eta hori edo hura...	50,5	6,3	30,7

5. koadroa: azterturiko item bakoitzaren emaitzak, hiru laginekin, ehunekoetan (adituek ongi onarturiko 39 itemekin): 1) Lehen Hezkuntza Graduko ikasleak; 2) adituak; 3) Batxiler irakasleak				
23	..., badakien arren ...	75,9	12,5	58
25	Frogatuko balitz ere...	69,8	0	64,8
26	..., nekez ikusiko ditut...	18	0	11,1
27	Guztiz hunkituta geratu nintzen lehengoan...	46	0	40,3
29	Haren eginkizun nagusia da...	82,5	6,3	63,1
31	Teknika horiek gai dira adierazteko... vs ... gai dira.	61,9	12,5	52,3
33	... jendarteak norabide bat markatzen du...	24	0	15,9
35	Langileek segur aski grebara joko dute, ...	40	0	38,6
37	... ikusteak ideia ematen digu nolako estilokoa ...	47,6	6,3	36,4
39	..., ikasiko duzu berehala nor nola...	40,8	6,3	36,6
39	Irakasleak badaki zeintzuk diren...	32,6	0	15,9
42	Jakinarazi digute...	56,1	0	56,3
43	... komisio berriak aplikatuko direla bankuko libretetan,	59	12,5	38,6
44	..., eta lankide batek esan digu galdetzeko ...	57,2	0	42,3
45	... esan digu galdetzeko ... vs.... galdetzeko.	70,6	0	58,5
47	Nahiago dut...	26,7	0	21,6
48	..., ikusten baitut hau eta hori...	69,3	0	42
51	..., jakinda...	57,1	0	52,3
52	... berdin balio duela azterketa horretarako. vs ...rako berdin balio duela.	41	0	33,5

5. koadroa: azterturiko item bakoitzaren emaitzak, hiru laginekin, ehunekoetan (adituek ongi onarturiko 39 itemekin):				
1) Lehen Hezkuntza Graduko ikasleak; 2) adituak; 3) Batxiler irakasleak				
53	Nik Bilbori buruz idatziko dut , jakinda... vs... idatziko dut .	21	0	26,7
55	Nire lagun batek liburu bat idatzi du ...-teko . Vs idatzi du .	56,4	0	52,8
56	Ona da jakitea ... vs ... ona da .	43,9	0	39,2
59	Pena ematen dit jakiteak...	42	0	50
60	... jakiteak ... -ela vs ... -ela jakiteak .	62,7	0	56,8
61	Telebistan entzun dut berria ... -ela vs -elako/-enaren berria .	65,8	0	69,6
	Batez bertzeako emaitzak	% 51,3	% 3,7	% 40'1

Beraz, graduko ikasleek erakutsi dute joera handiena atzerakarga handitze-ko. Batxilergoko irakasleen laginean, berriz, item gehien-gehienetan tarteko balioa ageri da «alda-zaletasunari» dagokionez: adituek baino gutiagotan onartzen dute atzerakarga txikiko hurrenkera, baina aldi berean ikasleek baino gehiagotan onesten dituzte atzerakarga txikiagoko ordenak. Horrela, 61 itemen multzoa hartuta, ikusten dugu haietako 49tan batxilergoko irakasleek joera txikiagoa erakusten dutela graduko ikasleek baino, atzerakarga handiko aukerak hobesteko, eta bakarrik 12tan gertatzen dela hori bertzela (gainera, 12 item horietako 8tan aldea % 5 baino txikiagoa da: ikus 4. koadroa). Eta 39 itemeko sorta analizatuta ere, norabide bera nabari da (ikus 5. koadroa): adituek oso ongi onartzen dituzte item horiek (% 3,7k bertzerik ez dute zuzentzen), batxilergoko irakasleek batez bertze % 40,1 zuzentzen dute, eta graduko ikasleek, berriz, % 51,3 (ikus 5. koadroaren azken lerroa).

3.3. Inkestatuen zuzentzaile-profilaz

Datu orokorrak eta batez bertzeakoak emanda, interesgarria da halaber ikustea zuzentzaile bakoitzak nolako joerak erakutsi dituen itemen aurrean,

horrela jakiteko nolako profila duten inkestatuek gure aztergaiaz. Horri dagokionez, muturreko balio batzuk azpimarratuko ditugu. Emaitza muturrekoenak bereizi ditugu lagin bakoitzean: item gehien zuzendu dituen erantzuleak zenbat zuzendu dituen, eta gutien zuzendu dituenak zenbat (6. koadroan dira datuak).

6. koadroa: inkestatuen zuzentzaile-profilaz (muturreko jarrerak/emaitzak)						
	Adituek		Graduko ikasleek		Batxiler irakasleek	
	61 item	39 item	61 item	39 item	61 item	39 item
Gehien zuzendu dituenak	% 41 zuzendu ditu	% 10,9	% 92,2	% 93	% 96,3	% 99,4
Gutien zuzendu dituenak	% 0	% 0	% 15,2	% 7,7	% 1,6	% 1,3

Berehala ikusten da adituen kasuan muturreko profilen artean dagoen desberdintasuna txikiagoa dela (% 0tik % 41ra da gutien zuzendu dituenaren eta gehien zuzendu dituenaren arteko aldea) ezen ez graduko ikasleen edo batxilergoko irakasleen artekoa (ikasleen artean % 15,2 eta % 92,2ren artean, eta irakasleen artean % 1,6tik % 96,3ra arte).

Seinalatzekoa da orobat nolako eredu sendoa erakutsi duen gehien zuzendu duen batxilergoko irakasleak (% 96,3 zuzendu ditu, 61 itemetatik; eta adituek ongi onarturiko 39 itemetatik, % 99,4ko zuzenketa gertatu da).

Baina ereduaren sendotasun bertsua erakutsi du, nahiz eta alderantzizkoa, gutien zuzendu dituenak (% 1,6 bertzerik ez baitu zuzendu, hau da, atzerakarga txikiarekin onartu ditu ia item guzuziak).

4. Gogoetak eta ondorioak

Hasteko, ohar batzuk lan honetan azertu diren itemei buruz. Hautatu diren itemek (eta baita atera diren emaitza kuantitatiboek) ez dute ez aha-

lik eta ez asmorik ere hitzun euskaldunen jokaera bere osoan ordezkatzeko hitzen ordenaren auziari buruz. Lagin mugatu bat hautatu eta hura aztertu da (bai pertsoneri eta bai itemei dagokienez), erreferentzia minimo bat izateko auzia nondik nora joan daitekeen, eta batik bat elementu objektibo-xeagoak izateko, gogoetan sakontzeko. Emaitzak, beraz, ez dira hartu behar bere balio matematiko zehatzarekin, baina bai islatzen dute, neurri batean, eta une jakin batean, azterturiko pertsonen joera analizaturiko itemei buruz. Izan ere, alda-bidean den auziari buruzko jarrerak jaso nahi izan dira, funtsean norabide nagusiaz gogoeta egiteko. Hitzunok –eta azterketa honetan inkestatuak izan direnek ere berdin– ez dugu hizkuntza matematikoki erabiltzen, baina ez kaotikoki ere, eta horregatik uste dugu iker-saio honetan eginiko hurbilketa mesedegarria dela aztertu nahi den egoera ezagutzeko.

Lanaren xehetasunetan sarturik, erran behar da azterturiko item guzietiko jarrera ez dela parekoa izan: item batzuk gogorrago errefusatu dira bertze batzuk baino. Itemen izaerarengatik espero zitekeen horrelako zer-bait, ildo honetan: item batzuk ezagunagoak, ohikoagoak dira, ez dira azken urteotako «berrikuntza», eta bertze batzuk, berriz, «ausartagoak» dira. Beraz, nekez espero zitekeen jarrera bera item-mota hain desberdinak analizatuta. Konparazio batera, erranaldi baten aditz nagusia erranaldiaren lehen partean jartzea nekez kontsidera daiteke azken boladako berrikuntza atzerakarga kentzeko, adibidez honelako item batzuetan: «Nik Bilbori **buruz idatziko dut**, jakinda...», edo «Segur aski langileek **grebara joko dute**, ...», edo «...**, nekez ikusiko duzu**...».

Horrelako item batzuk ere analizatu dira, nahiz eta ez diren berrikuntza inondik ere euskal prosa idatzian. Horregatik, ez da harriztekoa horrelakoen aurrean zuzenketa handirik ez egitea, eta bai gaitzestea, ordea, honelako erranaldi bat, «Deialdi hau **zuzenduta dago... -ei**», edo honelako bat, «Nik **nahi dut bokata** bat... honelakoa eta honelakoa», hain zuzen bietan ere aditz nagusia aurrean jarria delakoz, «bere toki berea» erranaldiaren amaieran izaki, behinik behin indarrean ibili den prosa-eredu nagusiaren arabera.

Itemen aurrean agertu diren jarrera desberdinak esplikatzen arrazoiaren bertze zati bat izanen litzateke inkestatuen hizkuntza-profila. Labur erranda, izanen dira inkestatuen artean komunikazio-gaitasuna euskaraz

oso desberdina dutenak, eta horrek ere izanen luke eragina euren zuzenketetan.

Lan osoari begiratuta, hiru inkestatu-taldeek emaitzak aztertuta lehenbiziko ondorioa da badela inkestatuen artean joera nabaria atzerakarga handiko hurrenkerak hobesteko¹⁵. Joera hori askoz ere txikiagoa da goi-mailako adituen artean. Bertze taldeetan agertu diren emaitza handiek, adituen taldeak eman dituenekin alderatuta, iradokitzen dute joera atzerakarga-zalea ez dela hain handia, hiztun batzuen artean behintzat. Unibertsitateko ikasleek eta batxilergoko irakasleek taldeak franko joera handiagoa erakutsi dute ez onesteko atzerakarga txikiko ordenak. Adituen emaitzetan ere nabari da atzerakarga handitzeko joera zenbapaitakoa, baina hauek anitzez ere «eskuzabaltasun» handiagoa erakutsi dute atzerakarga txikiagoko proposamenekin (zenbaitentzat beharbada «eskuzabaltasuna» baino gehiago «esku-zabartasuna» izanen da, baina). Baliteke beharbada bertzelako gogoeta-biderik eta interpretaziorik ere egitea, baina adituek atzerakarga txikiagoko hurrenkerak hobeki «jasan» badituzte, gure iduriko badira gutienean bi ideia kontuan hartzekoak gertakari horren inguruan: bat, adituek hizkuntza-tradizioaren ugaritasuna hobeki ezagutzen dutela; eta bi, badakitelako atzerakarga handitzeak dakarkeen komunikazio-arazoaren berri.

Bertzalde, graduko ikasleek eta batxilergoko irakasleek erakutsi duten jarreraren arrazoi nagusia izan liteke, gure ikuskeraren arabera, haien formazio garaian ez zela ezagutzen atzerakargaren kontzeptua, ez zela kezka, eta haien ikas-ibilbide oinarrikoan nagusi izaten zen kanonak arreta handiagoa jartzen ziola erranaldiaren elementuen ordenamendu formalari ezen ez komunikazio-helburua ahalik eta modu efizienteenean erdiesteari. Eztabaida liteke, bai, ea iker-ariketa honetan agertu diren item atzerakarga-txikiak bertzerik gabe sustatzekoak diren euskal prosa garatzeko orduan, edo euskararen izaera hondatzen ote duten gehiegi (kalko onartezinak ote di-

¹⁵ Testuingururik gabeko erranaldi solteen zuzenketa fokalizatzeak beharbada ultrazuzenketa-ko joera ere sortu edo indartu dezake, eta gerta liteke normalean testu osoetan ontzat emanen liratekeen item batzuetan ere zuzenketa egitea, ohi baino irizpide zorrotzagoa erakutsita. Hala ere, horrek ez lioke balioa kenduko zuzentze-jardunari: zuzentzen bada, zerbaitengatik da, hots, zuzentzailearen ustez «arau» batek hartara behartzen duelakoz.

ren), edo komunikazio-helburua hobeki edo okerrago betetzen duten, baina uste dugu ausarkeria handirik gabe erran daitekeela ezen baldin eta gure ikerketako aditu taldeak hagitz ongi onartu baldin baditu hizkuntza-baliabide batzuk, baliabide horiek badutela «eskubidea» (ez lehentasuna?) euskal prosa idatziaren garapenean beren ekarpena egiteko (zuzentzaile zorrotze-gien mailu-kolpeak jaso gabe).

Bertze ondorio nagusi bat atera dezakegu inkestatuen profilak analizatuta. Inkestatu bakoitzak item guzietan zer erantzun eman dituen azterturik, eta denak batuta, atera daiteke zenbaki bat «inkestatuaren profil laburtua» emanen lukeena (hau da, zenbat item zuzendu dituen erranen ligukeena). Hori eginik ikusi da oso jokabide desberdineko erantzuleak/inkestatuak izan ditugula gure ikerketan. Zuzentzaile batzuek oso jokabide zuzendu-zalea izan dute item atzerakarga-txikien aurrean, eta bertze batzuek, berriz, aisago utzi dituzte bere hala itemak aldatu gabe, zuzendu gabe (6. koadroan erakutsi ditugu muturreko datu batzuk). Horrek ere erakusten du euskaraz prosa idatziaren eredu ez dela oraindik erabiltzaileen artean oso asentatua hitzen ordenari dagokionez, eta bereziki dela hala erranaldiak luzeak gertatzen direnetan; bertzela erranda, horrek erakusten du prosa hori garabidean dela, eta oraindik estilo logiko-diskurtsiborako kanona ez dela bertze hizkuntza indartsu batzuetan bezain ongi finkatua edo sendotua. Guziaren buruan, asentatu-falta horren arrazoia ez litzateke harritzekoa ere: azken urteotan aitzina-pauso politak egin badira ere euskarazko prosa idatziaren umotze-prozesuan, oraindik ere nabari da azken saioan 50 urteko ibilaldia bertzerik ez duela egin euskal hizkuntzak prosa molde hori indartsu garatzeko, bertze hizkuntza batzuek, berriz, mendeak egin dituztelarik beren komunikazio-ahalmena fintzen (ahantzi gabe euskaraz ere izan dela zenbapaiteko tradizioa, hartako ereduak aztertze eta imitatze, baina izan da nahiko ezezaguna, etena eta botere politikorik gabea hedatzeko eta sendotzeko).

Bertzalde, 6. koadroan bildu diren datuak direla eta, aipatzekoa iduritzen zaigu nolako ehuneko handiak gertatu diren muturreko kasuetan ikasleen eta batxilergoko irakasleen taldeetan atzerakarga handitzeko norabidean: atzerakarga handitzeko joera handiena erakutsi duen gradu-ikasleak itemen % 92,2an erakutsi du jaidura hori, eta batxilergoko irakasleen kasu muturrekoenean, berriz, itemen % 96,3 aldatu da. Hain datu handiak agertzeak

erran nahi du, gure interpretazioaren arabera, emaitza horiek erakutsi dituzten inkestatuek aski eredu/irizpide zehatza edo finkatua (koherentea, nahi bada) erabili dutela aurkezturiko itemak zuzentzeko orduan¹⁶.

Ohartzeko da, orobat, zer alde handia dagoen gehien zuzentzen duen inkestatuaren eta gutien zuzentzen duenaren artean; batik bat, berriz ere, graduko ikasleen eta batxilergoko irakasleen artean (adituen artean muturreko bi balioen arteko desberdintasuna franko txikiagoa da, nahiz eta adierazgarria iduri duen). Konparazio batera, batxilergoko irakasleen artean gutien zuzendu duenak itemen % 1,6 bertzerik ez du zuzendu (ikus 6. koadroa); hots, zuzentzaile horrek ontzat eman ditu –errateko moduan– ikergai diren item guzi-guziak, eta emaitza horrek ere eramaten du pentsatzera inkestatu horrek aski jokabide sendoa duela aditza aitzinean jartzearen aldekoa. Beraz, batek oso guti zuzentzen du, eta bertze batek ia dena zuzentzen du: bi jokabide ongi-definitu direla ematen du. Hain alde handiak agertzea ikasleen artean, eta irakasleen artean, gure ustez da seinalea gai honetan badirela profesionalen artean ikuspegi aski desberdinak (eta muturreko kasuetan iritzi-aurkaritza franko nabaria ere bai), alegia nola antolatu behar diren elementuak erranaldietan (behinik behin iker-saio honetan analizatu diren itemen gainean). Hori ere, euskararen normalizazio eta biziberritze prozesuaren isla izanen litzateke (ahantzi gabe, jakina, hiztunak gai honi buruz izan dezakeen jarrera ideologikoaren eragina): euskal hiztunek oso hizkuntza-ikaste prozesu desberdinak izan dituztenez (oso egoera sozio-psikolinguistiko desberdinak gerta baitaitezke euskal herrietan hiztunak euskara ikasteko orduan), oraindik iduri du darabilten prosa idatziaren eredua ez dela hain ongi asentatua, ez dela aski den dinako kontsentsua erdietsi hainbat puntu zehatzetan.

Bertzalde, iritzi-adostasuna edo iritzi-desadostasuna dela eta, pentsa liteke orain arteko kanon nagusiaren arabera erdiasentatuak diren irizpide/jokabide batzuk zalantzan jarrita are gehiago jartzen dela ezbaian gaur arteko nolabaiteko kontsentsua, eta horrek kalte bertzerik ez diola egiten euskarazko prosaren garapenari, eta beharbada pentsa liteke, ondorioz, eztabaida

¹⁶ Horretaz gainera, ehuneko hain handi horiek adierazten dute, bidenabar, analizatu diren itemek balio izan dutela diskriminatzeko, aztertu nahi zen auzian.

hetsi egin behar dela eta norabideari/lemari tinko eutsi behar zaiola debaterik gabe eta «ahuleriarik» gabe, baina gure ustez jokabide intelektualki irekiagoek emaitza hobek emanen dituzte etorkizunean.

Gogora dezagun hiru lagin desberdinekin eginiko lana aurkeztu dugula: 1) goi-mailako aditu batzuk; 2) batxilergoko irakasle batzuk; 3) unibertsitateko gradu-ikasle batzuk. Goi-mailako adituek erakutsi dute joera txikiena atzerakarga handitzeko; batxilergoko irakasleek joera handiagoa erakutsi dute adituek baino zertako-eta itemen atzerakarga handitzeko, eta txikiagoa gradu-ikasleek baino; gradu-ikasleek –inkestatu gazteenez osaturiko lagina– erakutsi dute joera handiena atzerakarga handitzeko. Datu horiek denak batean hartuta koherenteak dira honako iritzi edo interpretazio honekin, alegia, alor horretan bilakaera gertatzen ari dela: goien mailako adituek errazago onartzen dituzte atzerakarga txikiagoko ordenak, horrela zalantzan jarriz edo zabalago hartuz orain arteko kanon nagusia, zeina hobeki eta akritikoago onartzen baitute gradu-ikasleek. Adituek atzerakarga txikiagoko hurrenkerak errazago onartzeko, bi arrazoi iradokitzen ditugu (bertzeak bertze): 1) alde batetik adituak ohartuta daude atzerakarga handitzea kaltegarria dela komunikazio-efizientziaren aldetik; eta 2) adituek hobeki dakite tradiziozko formen ugaritasunaren berri, eta beraz irizpide zabalagoarekin epaitzen dituzte hitz-ordena batzuk, gaur egungo prosan oraindik hain ohikoak ez direnak, baina nolabaiteko presentzia izan dutenak tradizioan.

Gure iritzian, bertzalde, hiztun gazteenek kanon murriztegia edo zurrungia jaso bide dute beren ikaste prozesuan, eta ez dute hainbertzeko kezka izan ea zer komunikazio-arazo etor litekeen kanon hori zorrozki aplikatzen. Horrek esplikatuko luke –zati batean behintzat eta bertzelako arrazoen balizko eragina gutietsi gabe– zergatik erakutsi duten joera zurrungo goien mailako adituek baino, eta baita batxilergoko irakasleek baino.

Ikasleen jokabide erlatiboki zorrotz hori esplikatzeko bertze arrazoi bat izan liteke ultrazuzenketarako joera: ariketa horren aurrean, eskola-giroan, beharbada ikasleek beren eredu «gogorrena» (*heavyena*) aplikatzen dute (irakasle izateko prestatzen ari dira, Lehen Hezkuntzako Graduan). Dena dela, hori hala balitz ere, emaitzak erranahitsuak izanen lirake eta ez lukete beren balioa galduko, zeren galderak zutik iraunen bailuke: zergatik

ageri da hainbertzeko joera aditza atzerago eramateko? Eta erantzuna, gure ustez, orain arte indarrean egon den kanonean bilatu behar da, edo/eta haren aplikazio zorrotzegian (eta hori, erran bezala, adituek aisago jartzen dute zalantzan edo ezbaian).

Gure ikuskeran, euskarazko prosa idatziaren eredia oraindik garabidean da, ez da hetsia eta amaitua, eta egokitzeko prozesu batean ari da, bidea bilatzen ahalik eta efizienteenik erantzuteko komunikazio-behar berriei, testuinguru eleaniztun batean. Adituek ikerketa honetan erakutsi duten ildoan iduri du bideak irekitzen edo zabaltzen ari direla hitz-ordena euskaraz modu malguagoan antolatzeko –aditza aitzinago ekarriz, ikerketa honi dagokionez–, nahiz eta badiren jarrerak orain arteko bidea askitzat jotzen dutenak eta euskarazko hitz-ordenari buruz arauak modu zurrunagoan aplikatuko lituzketenak, berrikuntzaren beharrik sumatu gabe.

Bibliografia

AGIRRE, J. M., 2012, «Hizkera-juridiko-administratiboan-esamolde-prepositibo-berriak-hedatu-beharra». URL: <https://31eskutik.com/2012/10/26/hizkera-juridiko-administratiboan-esamolde-prepositibo-berriak-hedatu-beharra/> [kontsulta: 2018/07/17]

———, 2013, «Estilo jarraituaren alde». URL: <http://31eskutik.com/category/jesus-maria-agirre/> [kontsulta: 2018/07/17]

ALBERDI Xabier, SARASOLA Ibon, 2001, *Euskal estilo libururantz. Gramatika, estiloa eta hiztegia*. Bilbo: Servicio Editorial UPV-EHU.

ALTUBE, Seber, 1975 [1929], *Erderismos*. Bilbo: Cinsa.

———, 1951, «Erderakadarik txarrenak IV», *Euzko Gogo*, 11-12, 1951ko azaroa-abendua

AMURIZA, Xabier, 2010, *Euskara batuaren bigarren jaiotza*. Bilbo: Lanku.

———, 2012, *Zazpi ebidentzia birjaiotzarako*. Bilbo: Lanku.

ARISTEGIETA Xabier, 2009, «Euskarazko testuen komunikagarritasun-problema larriak», *Senez*, 37, 103-141.

BERRIA, 2006, *Estilo liburua*. Andoain: Berria.

EUSKALTZAINDIA; Esnal, Pello, 2011, *Hitz-ordena. Erabilera estrategikoa*. Bilbo: Euskaltzaindia.

ESNAL, Pello, 2009, «Testu-arkitektura eta gramatika, ekintza komunikatiboaren baitan». *Hizpide*, 71, 3-160.

GARZIA, Juan, 1996, *Joskera lantegi*. Vitoria-Gasteiz: HAEE-IVAP

———, 2014, *Esaldiaren antolaera. Funtzio informatiboak gako*. Bilbo: SPUPV-EHUAZ

HAEE-IVAP, 2005, *IVAPeko estilo-liburua*. Vitoria-Gasteiz: Inst. Vasco de Admón. Pública

HIDALGO, Bittor, 1995, *Hitzen ordena euskaraz*. Doktore tesia. UPV-EHU. URL: http://www.euskara.euskadi.net/appcont/tesisDoctoral/PDFak/bittor_hidalgo.pdf [kontsulta: 2018/07/17]

———, 2002, «Hitzen ordena esaldian». *Senez*, 25, 75-109. URL: <http://www.eizie.org/Argitalpenak/Senez/20021201/hidalgo> [kontsulta: 2018/07/17].

KALTZAKORTA, M., 2007, *Prosa komunikagarriago egiten (zenbait proposamen)*. Bilbo: UEU.

———, 2012, *Zelan ordenatu egoki informazioa testuetan-I*. Bilbo: Lekeitio, Markina-Xemein eta Ondarroako Udalak.

MAIA, Julian, 2014, «Euskararen hitz-ordenaren norabidea: idealismo ideologikotik pragmatismo komunikatiborantz». *Fontes Linguae Vasconum*, 117, 121-168.

MAIA, Julian; BADIOLA, Nerea, 2015, «Word-order and Basque logical-discursive prose development: different approaches», in B. Schrammel & C. Korb (argit.) *ICML, XIV. Dominated languages in the 21st Century*, 134-147.

MAIA, Julian, 2017, «Sobre la retrocarga del euskera en la enseñanza secundaria post-obligatoria». *e-AESLA*, 3, 152-163. URL: <https://cvc.cervantes.es/lengua/eaesla/pdf/03/13.pdf> [kontsulta: 2018/07/17]

MITXELENA, Koldo, 2011 [1981], «Galdegaia eta mintzagaia euskaraz», in J. A. Lakarra (apail.), *Luis Mitxelena Obras Completas VII*, ASFV 'Julio de Urquijo», LX, 335-361.

RUBIO, J., 2002, *Euskararen garabideak*. Irun: Alberdania.

———, 2016, URL: <http://balbula.blogspot.com.es/> [kontsulta: 2018/07/17]

SALABURU, Pello; ALBERDI, Xabier (arg.), 2012, *The Challenge of a Bilingual Society in the Basque Country*. Reno: University of Nevada-UPV/EHU.

SCHRAMMEL-LEBER, Barbara; KORB, Christina (argit.), 2015, *ICML, XIV. Dominated languages in the 21st Century*. Graz: University of Graz.

———, 2012, «The Search for a Common Code», in P. Salaburu & X. Alberdi (arg.), *The Challenge of a Bilingual Society in the Basque Country*, 93-112.

SARASOLA, Ibon, 2016, *Bitakora kaiera*. Donostia: Erein.

ZUBIMENDI, Joxe Ramon; ESNAL, Pello, 1993, *Idazkera-liburua*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jauriaritza-Kultura Saila.

Eranskinak

1 eranskina: Esaldiak zuzentzeko, oker baldin badira.

Ondoko orrietan esaldi batzuk ikusiko dituzu. Horietako batzuetan (edo askotan) beharbada hutsen bat edo okerren bat izan daiteke. Hauxe da eskatzen zaizuna:

Zuzendu, mesedez, esaldi horietan ikusten dituzun hutsak.

Errepara iezaiozu batez ere esaldietako hitzen ordenari; hau da, ea esaldietako hitzen ordena onargarria den edo ez. Onargarria ez bada, zuzendu ezazu eta jarri zure ustez zuzena litzatekeen forma eta ordena.

Zuzenketarako puntuzko lerro bat duzu esaldi bakoitzaren azpian, eta hartan jar dezakezu zuzenketa-proposamena. Dena dela, denborarik ez galtzeko, ordena aldatetaz gezien bidez ere adieraz ditzakezu, dauden tokian.